

HABITACLES TROGLODÍTICS

JOAN VIRELLA i BLODA

Vilanova i la Geltrú

En una altra ocasió ja manifestàrem la nostra particular opinió negativa en referència que les caveres haguessin estat els habitatges de l'home primitiu. La intensa humitat que impera en les grans cavitats subterrànies, resulta altament molesta al visitant ocasional, i la perllongada permanència provocaria greus malalties. El fet de trobar-hi vestigis arqueològics en el seu interior, únicament prova que algunes coves foren utilitzades com a llocs d'enterrament, o per a practicar-hi ritus religiosos, realitzant-hi cerimònies d'invocacions i fetilleries.

Una altra cosa són les covetes poc profundes i seques, i també les balmes encarades a migdia, tema que passem a comentar.

COVES NATURALS I ARTIFICIALS

Les cavitats aptes per a habitar-hi podem dividir-les en dos grups. Les formades per la naturalesa i les excavades per l'home. Les primeres precisen solament unes adaptacions, més o menys àmplies, per a fer-les habitables. Les segones han de treballar-se totalment, excavant-les en terrenys aptes, que no oposin gran resistència a les eines utilitzades, com són el gres, el travertí, la tosca valcànica, el sauló, les margues, l'argila i altres que tinguin la suficient consistència per a no esfondrar-se.

Encara avui dia existeixen a la península ibèrica barriades i pobles compostos per unió d'habitacles excavats, com poden contemplar-se a Godella, Soara, Gaudix, el Sacromonte de Granada, Tiernes, Rincón de Puerto Lumbreras, Muel, Julisvol i tants altres, poblats que oscil·len entre el subdesenvolupament i el pintoresquisme folklòric. I no cal que diguem a tot el món, des dels habitacles dels indis "pueblo" de Nova Mèxic, les ciutats troglodites de l'Anatòlia o el santuari budista de Mai-Xi-Xan a la Xina, tots ells convertits en centres d'interès turístic.

A Catalunya no en recordem cap d'aquests agrupaments troglodítics vigents, encara que podem fer memòria d'un temps no massa llunyà, en què les timbes argiloses que voregen la via del ferrocarril entre l'Hospitalet i Sants, les d'algunes rieres i torrents d'Horta i algunes ciutats del Vallès, foren excavades i habitades per famílies d'immigrants que hi feren una estada bastant perllongada.

HABITACLES VIGENTS O RECENTMENT DESHABITATS

Quant a habitatges aïllats o de grup molt reduït, aprofitant cavitats naturals, encara en podem trobar alguns exemples a Catalunya. Són força abundoses les capelles eremitanes i algunes masies troglodítics de la serra del Montsant, al Priorat. A les capelles encara se celebra un aplec en alguna d'elles. Les masies són totes enrunades.

A la comarca del Solsonès hi abunden força les cases tro-

Habitacles ubicats dins balmes al peu de la Roca de Canalda. (Odèn-Solsonès).

Can Puig de la Balma (Mura-Bages), tipus d'habítacle evolutiu, on es poden veure afegits arquitectònics de diverses èpoques.

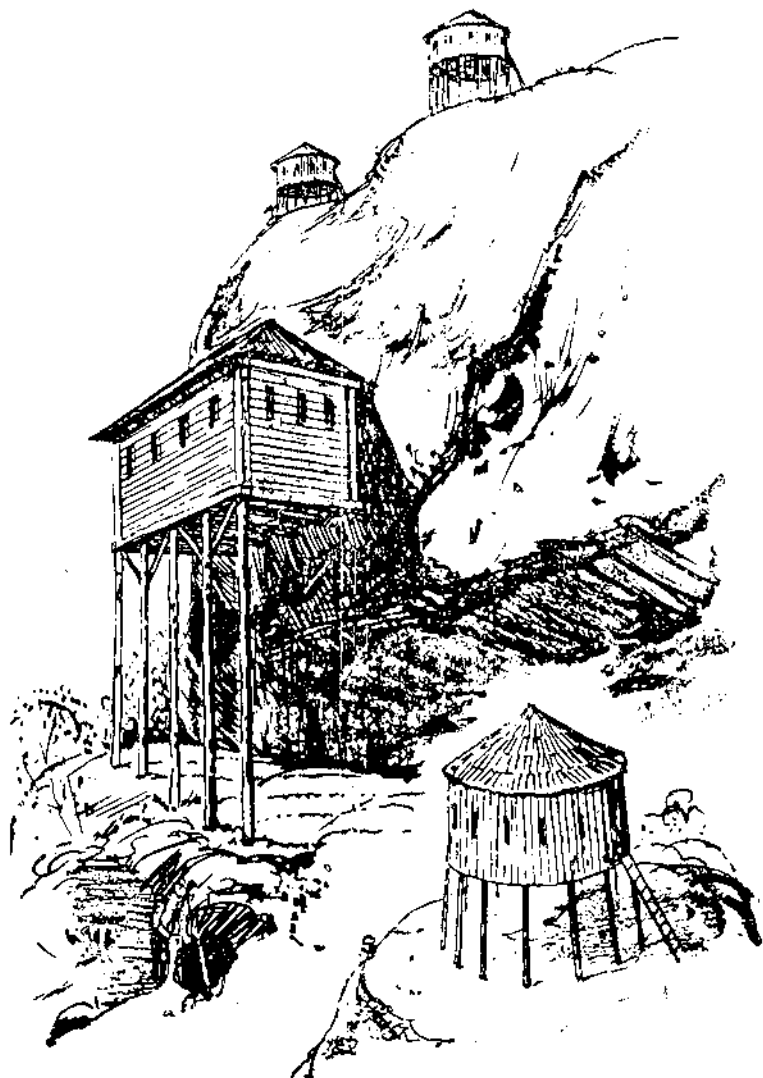
glodítiques d'habitatge recent. En una estada estiuenca que férem en el 1975 a Sant Llorenç de Morunys tinguérem ocasió de veure la casa anomenada cal Cavallot i altres habitacles que formaven un grup situat al peu de l'alterosa Roca del Canalda, propera a l'estació d'esquí del Port del Comte. En els mateixos rodals de Sant Llorenç, al torrent de la Barata, hi ha el lloc dit els Forats, on hi ha els ruïnosos vestigis de les cases de can Piu dels Forats i la Balma de la Cigrona. Prop del curs de l'Aigua-de-valls hi ha també les restes que corresponen a la casa de la Balma dels Segarra. Quasi tots aquests casalots eren habitats als anys quaranta i en la data de la nostra visita encara ho era temporalment cal Cavallot, a la primavera i estiu hi vivia una dona coneguda amb el nom de la Rita del Peu de la Roca.

Com a exemple d'habitable evolutiu que ha persistit fins a l'actualitat, podem citar el petit conjunt de can Puig de la Balma, pertanyent al municipi de Mura, i on podem apreciar-hi les diverses modificacions i afegits soferts. Possiblement edificat a l'edat mitja, o anteriorment, conserva parets de pedra cairada, alguns finestrals gòtics, restauracions amb pedra i argamassa i altres amb totxo.

LES "CAPADES DE MORO"

Com a introducció al troglodisme penedesenc hem de referir-nos a una particularitat, que si bé no és exclusiva de les nostres comarques, sí que hi és prou freqüent com per a fer-ne les oportunes precisions. La majoria dels aprofitaments naturals per a bastir-hi habitacles són balmes de roca calcària encarades a migdia. Per tal de complementar-les i fer-les aptes a totes les estacions climatològiques era precís bastir-hi unes parets que les resguardessin dels vents, el fred i la pluja.

Amb aquesta finalitat eren obertes en la roca viva unes fornícules a les parets i uns forats en el pis i sostre on hi eren ajustades pilastres i bigues fetes amb troncs d'arbre. Les façanes es tapaven amb brancatge i morter de fang i palla. Com que aquests materials no són duraders, quan amb el temps desapareixeren sense deixar rastre, l'únic vestigi que en quedà foren els buits on s'allotjaven els troncs.

Reconstrucció ideal de les primitives defenses que hom imagina bastides al Serrat de Viver (segons il·lustració publicada l'any 1958 a la revista "San Jorge").

Molt anys després, la fantasia popular que no podia trobar una explicació lògica a aquells forats regulars excavats a la roca, s'empescà una interpretació altament capriciosa d'aquell misteri. Es tractava, ni més ni menys, de forats fets a cop de cap pels sarraïns per a exculpar llurs pecats o com a penitència per les derrotes sofertes per les armes cristianes. Veritablement costa imaginar el veure una filera de moros picant amb testa de ferro contra una paret, però resulta encara més quimèrica suposar-los picant amb el cap en un sostre bastant alt.

ELS HABITACLES PENEDESENCS

Hem procurat de fer un inventari dels habitacles troglodites del Penedès, llista que no gosem qualificar d'exhaustiva, ja que com més recorrem aquestes comarques, més ens adanem dels detalls que ens són desconeguts. Creiem però que una relació de setze indrets escampats per tot l'àmbit penedesenc poden donar una idea de com eren aquests habitacles.

Hem escollit únicament aquelles cavitats que conserven vestigis d'ocupació perllongada, com poden ser les esmentades capades de moro, sitges per a guardar aigua o cereals i marges de pedra seca, brancatge, maçoneria o totxo per a protegir o tancar obertures. Passem doncs a fer-ne la relació convenientment numerada per a localitzar-los en el mapa adjunt.

1. Cova Gran de Santa Anna. Municipi de Mediona. Porta el nom de "gran" per a diferenciar-la de les "petites" que hi ha prop d'ella. Està situada a la vessant sud de la muntanya de Clivelleres. Una pista forestal condueix des del mas de Pereres a les seves immediacions. Queda, més o menys, a mitja distància entre can Gallego i el cim de Clivelleres, prop de les Penyes Roges. És una cambra de 12 metres de llarg per uns 8 de fondària. Té dues obertures o boques. Una, la portalada, que conserva restes d'haver sustentat el marc d'una porta, i l'altra que sembla una balconada i que estaria tapada amb pedra seca, ja que no es veuen vestigis d'argamassa. Darrerament deuria ser refugi de pastors. En el pis es veuen cates fetes actualment (1980). S'ingora per ara els resultats d'aquestes excavacions.

2. Coves de la Riera. Municipi de Torrelles de Foix. Situades a mig vessant entre el mas de la Pineda i l'aiguabarreig de Dos-rius, per sobre la riba esquerra del Foix. Hi ha bon accés des de la Pineda i per cal Jaumet del Molí, i es planeja des d'aquesta masia per un camí que remunta el riu. Al fer un ample revolt es té a la dreta un amuntegament de blocs despresos d'una cinglera. Cal remuntar per entre els pedrots i es fa cap a una plataforma roquera a peu del cingle, entre l'espadat i un monòlit que en queda separat. Queden restes d'una tanca d'obra com si l'indret hagués estat utilitzat com a cleda de bestiar. Dins el recinte hi ha una balma poc fonda, i al peu del monòlit i recolzada en aquest, una gran llosa forma un abric molt acceptable, i més si amb brancatge eren tapats alguns forats que poden donar un excés de ventilació. Acondicionant el terra hi poden romandre amb certa comoditat unes sis persones.

3. Cova de Sant Salvador. Municipi de Pontons. Situada prop de la capella troglodita del mateix nom, és un habitacle complementari d'aquella. Quedava dins un recinte que tancava una portalada situada ran del temple. La cova és una esquerra roquera que té una amplada màxima de poc més de dos metres i una llargada d'uns dotze. Més cap al fons una esclatxa ascendent comunica amb l'exterior per un forat. Aquesta part podia tapar-se amb brancatge. Entrant a la cavitat, a mà dreta, hi ha una fornícula ample, excavada a la roca, com per a posar-hi eines o queviures. Pels rodals únicament ha estat recollida ceràmica medieval.

4. Balma de can Vallès. Municipi de Sant Martí Sarroca. Situada a la riba dreta de la riera de Pontons, tocant quasi al gual de la facina de can Vallès. Hi ha un petit edifici bastit dins una balma allargassada. Com a habitacle resultaria un xic arriscat viure-hi, ja que si bé no són massa freqüents les gran riuades, és possible que es produeixin. En els darrers temps sembla que era utilitzat com a corral o galliner.

5. La cova Rodona. Municipi de Sant Martí Sarroca. Una de les cavitats més conegudes d'aquest terme i que es pot veure des del castell i església del nucli de la Roca. Per anar-hi cal creuar la riera de Pontons en les immediacions de la font de la Salut. Un corriol segueix riera avall per la riba dreta. En ambdues ribes

Cova Gran de
Santa Anna
(Mediona)

Balma de can Vallès
(Sant Martí
Sarroca)

Coves del Frare
(Castellet i la
Gornal)

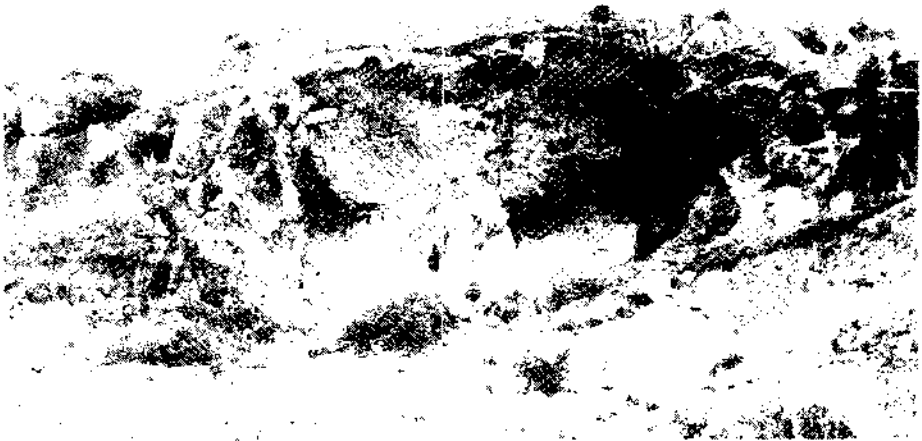
Habitacles bastits en cavitats naturals i que han subsistit fins a temps recents.

hi ha algunes balmes de pis inclinat. En les de l'esquerra es troben nombrosos fragments de ceràmica ibèrica. Quasi enfront de l'absis de l'església, hi ha un corriol que puja sobtadament entre bosc i garriga fins al peu de la cova. Aquesta té una amplada d'uns quinze metres per altres tants de fondària. Cap al fons hi ha dues sitges excavades a la roca, amb rebaix a les boques per a allotjar-hi tapadora. No es veuen entalladures ben visibles en sostres i parets per a allotjar-hi bigues o pilastres, però no hi manquen forats naturals que podien suplir-les. Per un replà podem dirigir-nos fins a un esperó roquer on pot veure's una petita cavitat en la qual hi ha capades de moro.

En direcció oposada, cap a migdia, i seguint el mateix replà, es fa cap a una allargassada balma de més de trenta metres, i on hi ha unes canalitzacions que condueixen un minso degotall d'aigua a una petita pica excavada per a rebre el líquid. Sembla que a aquesta cova, o balma, li correspon el nom de la Pedrera, ja que per sobre d'aquesta es veu un indret on hi foren arrencats carreus.

6. Coves de la Moixeta. Municipi del Montmell. És un conjunt de cinc coves o balmes de poca fondària, situades a la riba esquerra del Marmellar i enfront del pont nou que el travessa per a donar accés a les urbanitzacions de la Moixeta i Pinedes Altes. La balma situada més cap a migdia amida uns quinze metres d'ample per uns vuit de fondària i uns sis d'altura. En una raconada hi ha vestigis d'una cambra edificada dins la balma i poden veure's alguns forats per a encaixar-hi bigues. Hi ha alguns carreus escampats per terra i un d'ells té una entalladura com per a allotjar-hi la frontissa d'una gran portalada.

7. Coves de la Vall. Municipi d'Olièrdola. Sens dubte és el conjunt d'habitacles troglodítics més important del Penedès. Hi ha bon accés des del trencall de carretera que puja al castell i, tot just entrat en ell, cal deixar-lo i endinsar-se en el primer camí que es troba a mà dreta i que remunta la vall de la Seguera fins a les immediacions de la masia de can Ximet. Per sota la cinglera que discorre des de can Castellví fins a la font de l'Ametlló, hi ha un seguit de balmes amb vestigis que proven una antiga i dilatada ocupació, i poden recollir-se per l'entorn fragments de ceràmica

Balmes bessones de la Vall d'Olèrdola, on hi ha el conjunt troglodític més conegut del Penedès.

Idealtització de com podien ser aprofitades les balmes i les capades de moro que hi subsisteixen. El dibuix mostra únicament tapades les façanes superiors.

des de la dita ibèrica fins a la medieval. Poden comptar-se més de vuit habitacles ben definits per la presència ben visible de les capades de moro, fornícules, sitges i seients excavats a la roca.

L'indret es troba voltat per tres fonts, la de l'Ametlló, la de l'Avellaner i la de can Ximet. Per l'abril de 1970 un grup comandat per Antoni Ferrer descobrí en una de les grans balmes unes pintures rupestres pertanyents a la cultura llevantina. Molt anteriorment, Pere Giró i Romeu havia localitzat també unes pintures similars en una coveta del fondal de la Seguera, que és continuació de la Vall. Pel lloc i altura que ocupen les pintures de la balma, fan suposar que aleshores ja estava convertida en habitacle de varies plantes. Prop d'aquest habitacle es pot veure la base cilíndrica d'un primitiu molí fariner.

Un habitacle mig excavat a la roca existia prop de les muralles d'Olèrdola, fins que a l'explanar aquell sector per a establir-hi la zona d'aparcament, fatalment desaparegué l'únic habitacle d'aquell sector.

8. Balmes de la Penya de l'Àliga. Municipi de Santa Margarida i els Monjos, tocant quasi al límit de terme amb Castellet i la Gornal. També els hi és donat el nom de coves de la Pòpia, per trobar-se enfront i a l'altra part del barranc, d'on s'aixeca aquest punxegut turó que, des d'algun lloc, aparenta la forma d'un pit femení, d'on li ve el seu nom. (pòpia, papiol = sina). Fem l'advertència que les cavitats que nosaltres consignem com a balmes, són denominades, en aquest sector del Penedès, coves, sense distinció si són o no profundes.

El nom de penya de l'Àliga, és originat per un penyal sobresortit que aparenta la forma d'un bec d'au rampinyaire, i que queda per sobre mateix de les balmes. Aquestes es troben en un indret no massa fàcil de visitar. Pot anar-s'hi des del Corral de Muntanya (Torrelletes) o per la masia del Ballestar (La Ràpita). Em ambdós casos es fa cap a la part superior de la cinglera i cal baixar per un pendent de pedritxell situat a l'extrem nord del penya-segat.

Les balmes són formes erosives poc profundes excavades en la cinglera, i amb molta similitud amb les de la Vall d'Olèrdola.

Graonada tallada a la roca a les balmes de la penya de l'Aliga o del barranc de la Pòpia. (Santa Margarida i els Monjos).

Balmes de la Bovera, sobre el fondal al qual donen nom. (Castellet i la Gornal).

Foren utilitzades com a habitacles. Hi ha excavades sitges (quatre en comptàrem), fornícules, graonades i capades de moro per allotjar-hi puntals i bigues.

9. Balma del Solei de les Cabres. Municipi de Castellet i la Gornal. Quasi al límit de la partió de terme amb el de Santa Margarida i els Monjos. Es troba, com les anteriorment descrites, per sobre la riba dreta del fondal de la Pòpia, excavada en una cinglera. S'hi pot veure com una espècie de seient treballat a la roca i algun forat de destinació dubtosa.

10. Balmes de la Bovera. Municipi de Castellet i la Gornal. Situades en els erosionats penyals encarats a migdia que conformen la riba dreta del fondal del mateix nom, citat en antics documents amb la grafia Bovaria que, segons Balari i Jovany, vol indicar abundància de concavitats, interpretació que resulta molt ajustada.

Des de Torrelletes hi ha bon camí d'accés, a peu o amb vehicle, fins al peu dels costers en les parts dels quals hi ha una vintena de balmes. Pujar fins a elles ja és més difícil, ja que des de l'incendi de 1975 han desaparegut els corriols engolits per un mar d'argelagues. Únicament una de les balmes conserva vestigis d'habitabilitat. En el seu pis roquer hi ha dues sitges excavades amb el peculiar rebaix entorn de la boca. En una d'elles hi ha crescut una figuera. No es veuen capades de moro. Pels contorns han estat recollits algunes esquerdills de sílex i pedres de granit corresponents a molins manuals.

11. Balma de Serramala. Municipi de Castellet i la Gornal. El serrat de Seramala s'estén des del poblet de Torrelletes en direcció a ponent, i queda delimitat entre els fondals de la Cluca i del Noguer. Per sobre aquest darrer fondal, queda tallat en penya-segat, i es veuen en les parets de l'espadat algunes balmes, entre les quals destaca la que esmentem. En el sostre es poden veure tres capades de moro i en el pis roquer, igualment un forat circular per a allotjar-hi una pilastra de tronc.

12. Balma del Noguer. Municipi de Castellet i la Gornal. Situada en la riba esquerra del fondal del Noguer, queda propera al

poblet de Torrelletes del qual en surt un corriol que baixa fins al llit del barranc, i bifurca en aquell punt en dues branques, la que puja a can Balaguer, i la que porta a la balma, ja que no fa pas gaires anys era lloc molt concorregut pels habitants del caseriu per omplir-hi els cànirs d'aigua.

Efectivament, en aquesta allargassada balma de més de trenta metres, i de traçat curvat, seguint el llit de la riera, hi ha uns degotalls que són conduïts per un regueret artificial, fins a una petita concavitat, i passen des d'aquesta a una bassa vorejada de jonquers i bardisses. La balma té una profunditat màxima de quatre a cinc metres. Enfront d'ella, quasi al mig de la riera, hi ha un llarg bloc de pedra calcària, en el qual, en la part superior, hi ha una sitja excavada, igual a les anteriorment descrites. Del noguer que donava nom a la cova i al fondal, ja no en queda rastre.

13. Balma de la caseta d'en Segura. Municipi de Castellet i la Gornal. Al costat mateix d'un revolt de la carretera, prop de Castellet, hi ha un esperó roquer que queda sobre la confluència del torrent de la Font de l'Alzina amb el Foix. Existia en aquest indret un edifici, pallissa o corral, anomenat caseta d'en Segura, i que posteriorment fou agençat per a fer-hi estades temporals. Actualment està amb les portes i finestres esventrades. Darrerament, abans de la intensa contaminació del pantà, era utilitzada com a ocasional refugi de pescadors.

Prop i a migdia de la caseta hi ha un ample rocallís en el pis del qual poden apreciar-se un conjunt de petits forats, que creiem que podrien interpretar-se com per a servir d'allotjament de puntals sostenidors de torricons de fusta, com els que se suposa existien al Serrat de Viver (Berguedà) i a tot el llarg del Llobregat en el seu curs superior. Per sota mateix d'aquest rocallís, en la paret que queda per sobre el pantà, hi ha una petita balmeta de pis inclinat, en el qual hi ha una sitja com les ja esmentades. L'indret té molta similitud amb el situat per sota el castell de Cervelló, i que estudiat fa més de deu anys, se li atribuï uns orígens carolingis.

Des de sota la caseta i en direcció a Castellet, s'estén una cinglera groguenca composta per margues del miocèn. A peu d'aquest espadat hi ha un seguit de balmes molt erosionades en les

que no hi hem vist vestigis d'habitabilitat, encara que antigament el lloc seria molt apte, per trobar-se en lloc arrecerat i encarat al sol, molt prop d'un curs d'aigua. Actualment l'indret es troba curull d'immundícia i pestilència.

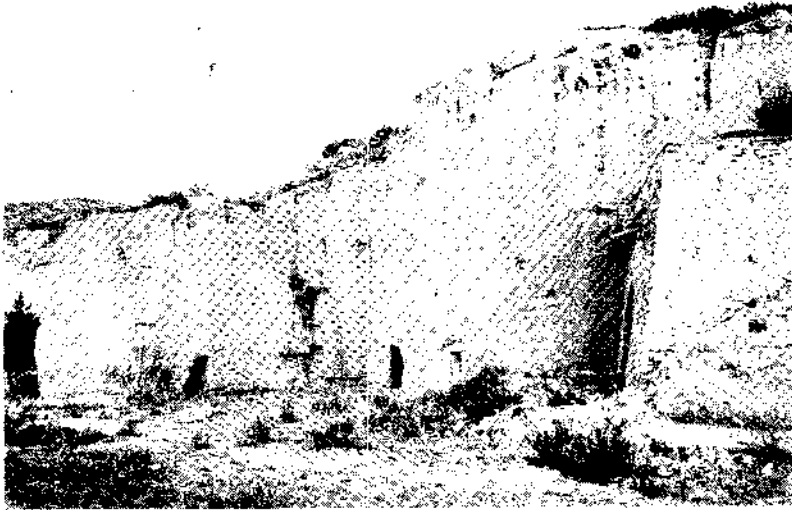
14. Coves del Frare. Municipi de Castellet i la Gornal. Situades a la partió de terme amb Calafell, a la riba esquerra del fondal al qual donen nom les coves. Per a visitar-les cal anar al poblet de Clariana i des d'allà continuar per la carretereta que mena a cal Perotet, centre de les urbanitzacions Valldemar i Segur de Dalt. Des d'aquesta masia restaurada, cal dirigir-se en direcció nord i, per un corriol que transcorre per entre bosc, baixar fins al fondal tot sortejant uns escalonats rocallisos.

A mig coster es veuen les boques d'algunes cavitats, simples forats impenetrables algunes d'elles. La veritable cova té dues boques. Forma una cambra en forma de Y, amb una branca al mig que va disminuint de diàmetre. La llargada entre boques és d'uns cinc metres escassos, i la branca lateral uns quatre més. Encara hem aconseguit veure-hi restes d'una estacada que deuria estar coberta per brancatge i xarpeïllera, posada per alguns pastors per tal d'evitar l'aire corrent i fer-la acollidora als sojorns en uns no gaire llunyans temps en què els remats recorrien aquestes contrades.

En la branca lateral de la cova hi foren recollits, fa uns deu anys, fragments de ceràmica ibèrica.

15. Mines de la timba del Ralet. Municipi de Sant Pere de Ribes. Situat en el punt on la riera de Ribes voreja el nucli fundacional del terme, cal remuntar-la en direcció a les properes timbes argiloses que queden per sota i limiten els cultius d'enfront l'ermida de Sant Pau.

En la confluència del torrent de la Coma amb la riera, es poden veure les entrades, algunes tancades amb porta, de mines i dependències excavades a l'argila. Tocant-hi hi ha les restes de l'anomenat Forn de l'obra, petita indústria rajolera que utilitzava al material de l'entorn. Alguna de les excavacions eren per a guardar-hi atuells i sojornar-hi si feia el cas algun obrer. Posterior-

Mines de la Timba del Ralet (Sant Pere de Ribes).

Coves de la Terraire (Vilanova i la Geltrú).
Dos tipus d'habitacles excavats totalment en materials tous.

ment foren refugi de gitanos i rodamons.

Deu fer una vintena d'anys o menys que alguns d'aquests forats foren perllongats o oberts per primera vegada per a dedicar-los a la producció de xampinyons, de la mateixa manera que s'havia fet en alguna de les velles mines de Pontons.

Recollim l'opinió que alguns d'aquests forats podrien tenir un origen més llunyà. És significatiu el nom de torrent de les Esplugues, que porta el situat al tocant de la part de ponent de Sota-ribes. L'existència d'un nodrit grup d'habitacles excavats en les timbes de l'entorn del castell feudal, justificaria sobradament el nom de Ribes que porta el municipi.

16. Coves de la Terraire. Municipi de Vilanova i la Geltrú. Des de la carretera de Vilanova a Vilafranca i entre les indústries Griffi i Marquès, s'ha de seguir el camí que porta a la masia Samà i a la Torre del Veguer. Un cop passada la masia Samà, el camí travessa un fondalet. Sense passar-lo totalment, cal continuar per una branca que s'enfila cap al serradet que voreja el marge esquerre del fondalet, zona que recentment ha estat parcel·lada. El camí porta enfront mateix de les citades coves, voltades actualment d'hortets i casetes.

Les coves estan obertes en uns estrats de creta, material més conegut popularment amb el nom de "terra d'escudelles". Al llarg de molts anys han estat excavades un seguit de cambres i galeries amb columnes de sustentació, que formen un fantàstic laberint subterrani. Prop de les entrades hi havia algunes cambres acondicionades per a fer-hi estada i sojorn, i ens han dit que els darrers treballadors i comerciants ambulants d'aquest antic producte de neteja, la família Andrés, hi tenien alguns mobles, modestos però força útils, com llit, taula i algunes cadires.

CONCLUSIONS

Hem fet la descripció de diversos habitacles, alguns molt antics i altres de ben recents. Les freqüents troballes de ceràmica

antiga dins o als rodals de moltes d'aquestes cavitats, donen suport a l'afirmació que foren habitades des de fa alguns mil·lennis, i altres, molt poques, ho foren fins a temps ben recents. Queda però la pregunta de quan foren excavades les sitges, capades de moro i graonades que veiem en algunes d'elles.

La nostra opinió és que la seva habitabilitat llargament continuada s'iniciaria a partir de la invasió visigòtica (any 476), seguida posteriorment amb la dels àrabs (any 713), procurant més aviat sobreviure que oposar resistència a les escameses dels invasors de torn. La majoria dels indrets descrits corresponen a paratges amagats entre muntanyes i possiblement voltats de boscuria més frondosa que l'actual. Allunyats de les principals vies de pas, unes poques famílies devien subsistir amb la caça i l'ajuda d'algun petit ramat. En aquelles feréstegues raonades els cultius no serien massa extensos. Moltes de les sitges tenen regueralls per a conduir aigua de pluja al seu interior, i poques semblen destinades a contenir gra. De totes maneres el fet d'existir restes de molins, evidencia l'obtenció de farines panificables.

Unes generacions sotmeses a tan perllongada, dura i resclosa forma de vida, forçosament havien de donar un tipus de penedesenc de caràcter aspre i no gens disposat a retre homenatge i pagar tribut als nous dominadors vinguts de més enllà del Pirineu i que tractarien d'expressar les escasses misèries que posseïen. El Penedès no seria tan "terra de ningú", com sembla desprendre's de la lectura d'alguns documents de la reconquesta, i quan algun foraster, descendent d'aquells francs que havien entrat a Catalunya voldria fer valdre els seus drets d'aprisió, es trobaria amb una gent del país, amb uns drets més legítims que els d'ell, que no es mostrarien gens submisos. Els repetits esments documentals sobre una "mala gent" que s'acusava de pillardejar per les nostres comarques, podria ser molt semblant al qualificatiu de malfactors i revolucionaris que els actuals dictadors atribueixen als ciutadans que gosen oposar-se, o tan sols fer resistència pacífica, a les seves injustes imposicions.

Amb referència als habitacles excavats en terrenys tous, hem de fer un esment marginal als aixoplucs bastits pels pagesos en marges de cultius i timbes terroses, i que pel litoral del Garraf són anomenats "cofurnes" o "cofornes". Pels rodals de Torrelle-

tes també es troben alguns d'aquests refugis de camperols com són la cabana de la Pepa Címeta, barraca d'en Rossend i la cova del Masover.

Citarem també els abrics i refugis que aprofitant reductes naturals, formats per lloses i rocs despresos, presenten en alguna ocasió marjades complementàries, tal com es poden veure a les anomenades coves de Pereres, a la Valldeió (Mediona) i a la cova de l'Home Mort (Torrelles de Foix).

Algunes cavitats presenten restes d'aprofitaments hidràulics, i recullen l'aigua dels degotalls, com ja hem esmentat en les coves de la Pedrera i del Noguer. Altres bassiols els hem vist als Covarrons (Garraf) i a les coves del Llambeig i dels Bassiols, aquesta darrera sota can Balaguer i ambdues en terme de Castellet.

Fem esment finalment de dues capelles troglodítiques. Una, la de Sant Pau de Vilafranca, inaugurada a l'any 1910, i l'altra la quasi pràcticament desapareguda de Sant Domènec i que estava situada dins una balma terrosa en una recolzada de la riera; prop de Sant Pere de Riudebitlles.

* * * * *

BIBLIOGRAFIA

Manuel Riu. "Probables huellas de los primeros castillos de la Cataluña carolingia". Revista "San Jorge" núm. 47 Barcelona juliol 1962.

Pere Català i Roca. "Presència dels castells" Volum I dels "Castells catalans" pg. 124 Ed. R. Dalmau Barcelona 1967.

Carles Quintana. "Restes carolínges en el castell de Cervelló". Butlletí del Club Excursionista de Gràcia. febrer - març de 1970.

Josep Iglésies i Fort. "La reconquesta a les valls de l'Anoia i el Gaià" Ed. R. Dalmau Barcelona 1963.

Eudald Carbonell i Josep Canal. "Els campaments de la prehistòria" Revista VÉRTEx núm. 66 novembre - desembre de 1978.

Xavier Virella i Torras. "Catàleg arqueològic del termer de Castellet i la Gornal". Inèdit.

Norbert Font i Sagué. "Sant Martí Sarroca. La cova Pedrera, la cova Rodona i les coves de Sant Martí", del Catàleg espeleològic de Catalunya. Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya, núm. 29 juny de 1897.

B. Blanco. "Coves d'en Bernat o del Frare". Butlletí del G.E.T. de l'A.E. Talaia SOTERRANIA núm. 2 febrer 1971.

Fotografies de V. Carbonell i J. Virella.

